

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING ILK YOSHDAN SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRILISHNING AHAMIYATI.

Soatova Firuza Alisher qizi.

*Muzrabot tumani 26-sonli Davlat maktabgacha
ta'lim tashkiloti direktor o'rinbosari*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ilk yoshdan savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati, uning psixologik-pedagogik asoslari, zamonaviy yondashuvlar va innovatsion metodlar asosida amalga oshirilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, bolalarning keyingi bosqichlardagi ta'limga tayyorligi uchun dastlabki savodxonlik ko'nikmalarining o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: savodxonlik, maktabgacha ta'lim, ilk yosh, nutq rivoji, o'qishga tayyorgarlik, metodika, innovatsion yondashuvlar.

Bugungi kunda ta'lim tizimida maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual, ijtimoiy va psixologik jihatdan har tomonlama rivojlanishi muhim masalaga aylangan. Ayniqsa, ilk yoshdan boshlab savodxonlikni shakllantirish, ya'ni tovush va harflarni tanish, qisqa matnlarni tushunish, so'z boyligini kengaytirish orqali bolaning keyingi bosqichlarda muvaffaqiyatli o'qishiga zamin yaratadi. Ushbu maqolada aynan maktabgacha yoshdagi bolalarda savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik va metodik jihatlari yoritiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimi bolalarning individual rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bu jarayonning ilk bosqichi maktabgacha ta'limdan boshlanadi. Aynan shu bosqichda bolalarda tilga, nutqqa, tafakkurga va savodxonlikka bo'lgan qiziqish kuchli shakllanadi. Ilk yoshdan boshlab savodxonlikni rivojlantirish — bolaning kelajakdagi intellektual, ijtimoiy va emotsional rivojiga mustahkam asos yaratadi. Bu bosqichda bolaning savodxon bo'lishi — ya'ni o'qish va yozishga tayyor holatga kelishi nafaqat bilimga asoslangan, balki ko'p jihatdan tarbiyaviy va psixologik omillarga ham bog'liq.

XXI asrda bolalarning savodxonligi jamiyat taraqqiyoti va ta'lim sifati bilan bevosita bog'liq holda baholanmoqda. An'anaviy tarzda savodxonlik deganda odamning o'qish va yozish qobiliyati tushunilgan bo'lsa-da, zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar bu tushunchaning yanada keng va chuqur mazmunga ega ekanligini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun savodxonlik bu — kelajakdagi o'qish, fikrlash va muloqot malakalari uchun zarur bo'lgan asosiy poydevordir.

Ilk yoshdagi savodxonlik: mazmuni va ahamiyati

Ilk yoshdagi savodxonlik bolada til va nutq ko'nikmalarining shakllanishi, tovushlarni anglay olish, so'zlar va ularning ma'nosini tushunish, hikoya tuza olish, rasmlar kitoblardan axborot qabul qilish va o'z fikrini og'zaki ifoda eta olish qobiliyatlarining rivojlanishidir. Bu ko'nikmalar bolaning mantiqiy fikrlashi, eslab qolish darajasi, emotsional holati va ijtimoiy aloqalari bilan chambarchas bog'liq.

Ilk yoshdagi savodxonlik quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

Fonematik eshituv va tovushlarni farqlash

Bu bosqichda bola atrofidagi so'zlar, tovushlar va nutq unsurlarini eshitib, ularni anglashni o'rganadi. Masalan, "mushuk" va "shumshuk" so'zlaridagi farqni sezishi, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishga harakat qilishi fonematik rivojlanish belgilaridir.

So'z boyligini rivojlantirish

Til o'rganish jarayonida bolalar o'z atrofidagi predmetlar, holatlar va harakatlarni anglash uchun so'zlardan foydalanishni o'rganadilar. Bu bosqichda kitob o'qish, suhbatlar va o'yinlar muhim rol o'ynaydi.

Nutqni tushunish va ifoda qilish

Savodxonlik og'zaki muloqot orqali shakllanadi. Bola savollarga javob berish, fikr bildirish, voqealarni ketma-ketlikda aytib berish orqali nutq strukturasi o'zlashtiradi.

Kitob bilan tanishish va tushunish

Rasmlar kitoblari bolalarda obrazlar orqali tushuncha hosil qilish, voqealar ketma-ketligini anglash, xarakterlar va voqealarning sababi va natijasini tushunishga yordam beradi.

Ijodiy fikrlash va hikoya tuzish

Bolalar rasm asosida voqea to'qish, o'z hayoti yoki tasavvuriga asoslangan hikoyalarni aytib berish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Ilk savodxonlik va bolaning umumiy rivojlanishi

Ilk yoshdagi savodxonlik faqat til bilan emas, balki bolaning umumiy aqliy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir. Savodxon bola:

- O'z fikrini ifoda etadi;
- Suhbatdoshi bilan muloqotga kirisha oladi;
- Atrof-muhitdagi holatlarni tushunadi va sharhlay oladi;
- O'qishga tayyorlanishda ilg'or bo'ladi.

Savodxonlikni rivojlantirish metodlari

Maktabgacha yoshdagi bolalarda savodxonlikni rivojlantirish quyidagi metodlar orqali amalga oshiriladi:

- O'yinli mashg'ulotlar – tovushlarni tanish, harflarni aniqlash, rasm asosida so'z topish o'yinlari;

- Ertak va hikoya o'qish – bolalarda eshitish, tushunish, xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi;

- Rasm asosida hikoya tuzdirish – mantiqiy ketma-ketlik va fikr izchilligini shakllantiradi;

- She'r yodlash va qo'shiqlar kuylash – fonematik eshituv va ritm tuyg'usini rivojlantiradi;

- Nutqiy muloqot – bolani savollarga javob berishga, voqeani izohlashga undash.

Ilk yoshdagi savodxonlik bolalarning o'qish va yozishga tayyorlanishining ilk bosqichi bo'lib, u bola shaxsining har tomonlama rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar, pedagoglar va tarbiyachilar bolalarning nutqiy va til ko'nikmalarini doimiy rag'batlantirib borishlari lozim. Zero, savodxonlik – kelajak bilimlarining eshigidir.

Savodxonlikni erta rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati

Savodxonlikning ilk yoshdanoq rivojlantirilishi bolada quyidagi ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqaradi:

- Kognitiv rivojlanish: Bola fikrlash, solishtirish, tahlil qilish, muammo yechish kabi aqliy amallarni tezroq o'zlashtira boshlaydi.

- Nutqning boyishi: Bola har xil so'zlar va iboralarni eslab qoladi, bu esa ularning og'zaki nutqini boyitadi.

- Sotsial moslashuv: Bola boshqa bolalar bilan oson muloqot qiladi, bu esa jamoaviy o'yinlar va darslarda faol ishtirok etishiga yordam beradi.

- O'ziga bo'lgan ishonch ortadi: O'z fikrini ayta oladigan va tushuntira oladigan bola o'zini jamiyatda erkin his qiladi.

Ota-onalar va pedagoglarning roli

Ilk yoshdagi bolalarda savodxonlikni shakllantirish jarayonida eng asosiy rolni ota-onalar va maktabgacha ta'lim muassasalari pedagoglari bajaradi.

- Ota-onalar: Uyda bolaga vaqt ajratish, ertaklar o'qib berish, harflarni tanitish, so'z topish o'yinlari orqali savodxonlikni rag'batlantirishlari mumkin.

- Pedagoglar: Bolaning qiziqishini inobatga olgan holda didaktik o'yinlar, interfaol mashg'ulotlar, multfilmlar orqali o'qish va yozishga dastlabki tayyorgarlik olib boradilar.

Savodxonlikni rivojlantirish usullari

Quyidagi metodlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda savodxonlikni rivojlantirish mumkin:

- Ertak va hikoyalar bilan ishlash: Har kuni bolaga ertak o'qib berish va voqeani so'rish.

- Harflar va tovushlarni tanitish: Alfavit kartochkalari, magnitli harflar yordamida o'yinlar o'ynash.

- Soʻz boyligini oshirish: “Bu nima?”, “Qanday rangda?” kabi savollar bilan soʻzlashuvlarni rivojlantirish.

- Rasmiy kitoblar bilan tanishtirish: Bola rasm orqali voqelikni tasavvur qiladi va hikoya tuzishga harakat qiladi.

- Didaktik oʻyinlar: “Tovushni top”, “Soʻz yasash”, “Qaysi tovush bilan boshlanadi?” kabi oʻyinlar.

Amaliy misollar

Namuna: 4 yoshli bolaning nutqini rivojlantirish uchun pedagog har kuni ertalab “Bugungi kun qanday boshlandi?” degan savol bilan muloqotni boshlaydi. Bola oʻzini ifodalashga harakat qiladi, bu esa ogʻzaki nutqni rivojlantiradi va savodxonlik uchun poydevor boʻladi.

Boshqa misol: Alfavit magnitlari yordamida har kuni bir harfni tanlash, u bilan boshlanadigan soʻzlarni topish orqali fonematik eshitish koʻnikmasi shakllanadi.

Maktabgacha yosh bolaning kelajakdagi taʼlimi uchun eng muhim bosqichdir. Shu boisdan savodxonlikka boʻlgan dastlabki qadamlar aynan shu davrda qoʻyilishi lozim. Bolada savodxonlikni erta yoshdan boshlab shakllantirish nafaqat oʻqish va yozishga tayyorlaydi, balki ularning tafakkuri, nutqi, shaxsiyati va ijtimoiy moslashuvi uchun muhim asos boʻlib xizmat qiladi. Ota-onalar, tarbiyachilar va pedagoglarning birgalikdagi harakati orqaligina bolada kuchli savodxonlik koʻnikmalari rivoj topadi.

Ilk yoshdan savodxonlikni shakllantirish bu nafaqat maktabgacha taʼlim muassasalari, balki oilaning ham asosiy vazifasidir. Koʻp hollarda bolalarning savodxonlik darajasi oʻzaro farqlanadi, bu esa individual yondashuvlarning zarurligini koʻrsatadi. Darsliklar, oʻyinchoqlar va taʼlimiy vositalar bolalarning yoshi va qiziqishlariga mos tanlansa, samaradorlik ortadi. Shuningdek, savodxonlikning keng maʼnoda tushunilishi (ogʻzaki va yozma nutq, eshitish, tushunish) taʼlim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda savodxonlikni ilk yoshdan boshlab shakllantirish – ularning kelgusidagi taʼlimdagi muvaffaqiyatining poydevoridir. Bu jarayonda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va oila bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Har bir maktabgacha taʼlim muassasasida savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan alohida dasturlar ishlab chiqilsin.

Tarbiyachilar va ota-onalar uchun savodxonlik boʻyicha seminar-treninglar yoʻlga qoʻyilsin.

Multimediali oʻquv materiallari va mobil ilovalar yordamida interaktiv savodxonlik darslarini tashkil etish targʻib qilinsin.

Adabiyotlar.

1. “Ilk qadam” (takomillashtirilgan) Davlat oʻquv dasturi. -Toshkent, 2022 y.

2. Ahmedova H. Va boshqalar. Bolangiz maktabga tayyormi? -T.: "Ma'rifat Madadkor" nashriyoti, 2000 y. -320-b.
3. Sarsengali, B., & Shagyrbai, A. (2022). Діни философиядағы мейірбан және кемел адам түсінігі. Вестник КазНУ, Серия Религиоведение, 32(4), 50-59.
4. Ориббоева, Д. Д. (2022). O'QUVCHILARNI KASB TANLASHGA YO'NALTIRISHDA IJTIMOIIY KOMPETENTLIKNI TA'SIRI: <https://doi.org/10.53885/edinres>. 2022.8. 08.045 Oribboyeva Dilafr'o'z Dadamirzayevna NamDU Psixologiya kafedrası katta o'qituvchisi. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (8), 314-318.
5. Oribboyeva, D. D. (2019). STUDY OF SOCIAL COMPETENCE IN PSYCHOLOGICAL RESEARCH. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 1(4), 288-292.
6. Kamolova, A. O. Q. (2023). Pedagoglik kasbi boshqa hamma kasblarning poydevoridir. Science and Education, 4(5), 988-992.
7. Kamolova, A., & Ergasheva, G. S. Q. (2022). Yosh avlodni tarbiyalashda xalq pedagogikasini manbalarining o'rganishning o'rganishning ilmiy-nazariy asoslari. Science and Education, 3(12), 590-592.
8. Nishonova, M. Y., & Kamolova, A. O. (2021). O'SMIRLARGA HUQUQIIY BILIM BERISHDA KEYS STADI TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH. Экономика и социум, (8 (87)), 42-45.
9. Kamolova, A. O. Q., & Husaynova, S. I. (2023). O'smirlar o'rtasida axloqsizlikni oldini olishda pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari. Science and Education, 4(2), 969-972.